

Veljko Milić

REZULTATI ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA NA PODRUČJU POVRŠINSKOG KOPA »DUBRAVE — JUŽNA SINKLINALA«

Na osnovu ugovora br. 04-40-288, sklopljenog 30. aprila 1982. godine između RO PK »Kreka—Dubrave«, s jedne, i Muzeja istočne Bosne, s druge strane, sačinjen je elaborat »*Arheološka i etnološka razmatranja naselja i stanovništva na području površinskog kopa Dubrave — južna sinklinala*«.

U ovom radu biće izneseni samo rezultati arheoloških istraživanja, a rezultati etnoloških istraživanja biće prezentovani kao zasebna cjelina.¹⁾

Već samim ugovorom precizirano je da se arheološka istraživanja obave u dvije faze. Prva faza istraživanja podrazumijevala je detaljnija arheološka rekognosciranja s namjerom da se utvrdi postojanje arheoloških lokaliteta, a druga faza je podrazumijevala probna arheološka iskopavanja konstatovanih arheoloških lokaliteta.

Prva faza arheoloških istraživanja obavljena je na području Gornje Dubrave i Donje Dubrave u naseljima: Perići, Milići, Petrovići, Čajići, Kulići, Salkičići i Gornje Par Selo. Kao što se vidi, arheološka istraživanja obuhvatala su teritorijalno nešto širi prostor od prostora dogovorenog između dviju zainteresovanih strana. Razlog za proširenje teritorije arheoloških istraživanja je jednostavan. Bilo je nemoguće istraživati samo pojedine zaseoke na užem području otvaranja površinskog kopa, te je odlučeno da ta istraživanja obuhvate jedan širi prostor i da se sačini jedna cjelina istraženog područja.

Arheološka rekognosciranja navedenog područja obavljena su u toku avgusta, septembra i oktobra 1982. godine. U toku rekognosciranja konstatovana su dva lokaliteta: *Krešića gradina* i *Selišta*. Oba lokaliteta, gledano teritorijalno, pripadaju Gornjem Par Selu.

Opis konstatovanih lokaliteta

Krešića gradina

Lokalitet Krešića gradina nalazi se oko 200 m sjeverno od Gornjeg Par Sela, a do sada nije bio poznat kao arheološko nalazište. Obuhvata prostor od nekoliko hektara. Svojim izgledom pod-

sjeća na prevlaku jezičastog oblika koja se pruža u pravcu SZ — JI, sa nadmorskom visinom od 33 m. Vlasništvo je Krešić M. Ante, Krešić B. Ante, Krešić B. Ilije i Mijatović K. Marka.

Sam toponim lokaliteta govori nam da se ovdje radi o arheološkom, prvenstveno praistorijskom, lokalitetu. Ovakvih lokaliteta u široj okolini Tuzle ima dosta. Geografski položaj Krešića gradine, kao i svih lokaliteta ovog tipa, ispunjavao je sve uslove potrebne za bezbjedan život od iznenadnog napada, za mogućnost sagledavanja kontrole i lake odbrane od napada eventualnog neprijatelja.

Najveći dio gradine, pa čak i sam njen plato, danas je pod šumom, što je onemogućavalo detaljniji površinski uvid u materijalnu kulturu samog lokaliteta. Međutim, na padinama gradine, koje se danas obrađuju, nailazi se na mnoštvo keramičkih fragmenata iz različitih praistorijskih perioda.

Selišta

Drugi lokalitet koji je konstatovan u prvoj fazi arheoloških istraživanja zove se Selišta. Nalazi se u Gornjem Par Selu, zase-lak Čajići, na desnoj obali potočića Brodić. Obuhvata površinu od nekoliko hektara, a vlasništvo je Filipović I. Stjepana, Tadić Franje i Tadić Mare.

Površinskim rekognosciranjem lokaliteta nisu otkriveni nikakvi materijalni tragovi. Međutim, sam položaj lokaliteta, njegova konfiguracija, kao i sam naziv lokaliteta, ukazuju da je, najvjerovatnije, ovdje riječ o nekom arheološkom lokalitetu. Nedostatak materijalnih tragova možda bi se mogao objasniti činjenicom što se čitavo područje navedenog lokaliteta nalazi pod livadom i šumom, što onemogućava precizniji uvid u stanje lokaliteta.

Pored navedenih lokaliteta, postoje indicije da se na istraženom prostoru mogu sresti još neki arheološki lokaliteti, što se u prvoj fazi istraživanja nije dalo utvrditi. Ove indicije svode se, uglavnom, na pričanje mještana da je negdje iskopana neka sjekira ili, pak, čitav zid koji je naknadno iskorišćen u gradnji kuće ili štale. Takođe, priličan broj toponima, kao što su »Kučišta« i »Krečevine«, koji se sreću na navedenom terenu, pretpostavljaju da se na ovakvim mjestima možda radi o nekom arheološkom lokalitetu. Naravno, sve ove priče mještana, kao i same toponime, moramo uzeti sa rezervom, ali sa njima treba i kasnije ozbiljno računati.

Ovim se prva faza arheoloških istraživanja završava, a imala je cilj da se utvrdi u kojoj mjeri su sačuvani površinski arhitektonski i drugi materijalni tragovi pojedinih kultura ili kulturnih grupa.

Potom se pristupilo realizaciji druge faze arheoloških istraživanja, tj. probnim arheološkim iskopavanjima konstatovanih lokaliteta. Ovom prilikom probna arheološka iskopavanja obavljena su samo na lokalitetu Krešića gradina, dok je lokalitet Selišta ostav-

ljen za neku drugu priliku. Na ovo smo se odlučili iz prostog razloga što su na lokalitetu Krešića gradina već konstatovani materijalni tragovi iz različitih praistorijskih perioda. Stoga smo težili da sagledamo kulturnu stratigrafiju koja bi omogućila da se preciznije odredi okvirna kulturna i hronološka determinacija navedenog lokaliteta.

Probna arheološka iskopavanja lokaliteta Krešića gradina

O geografskom položaju i osnovnim osobinama lokaliteta Krešića gradina već smo govorili, te nema potrebe da ih opet ponavljamo. Ovoga puta dajemo samo topografski snimak gradinskog platoa na kojem su, avgusta 1983. godine, obavljena probna arheološka iskopavanja. Kao što se vidi na topografskom snimku, najviše tačke gradinskog platoa se nalaze na sjevernom, a najniže na južnom dijelu platoa s visinskom razlikom od oko 13 m (Plan 1).

Prilikom postavljanja sonde vodili smo računa da, po mogućnosti, napravimo takav raspored sonde koji će nam pružiti uvid u debljinu kulturnog sloja čitavom širinom gradinskog platoa. Zbog toga su postavljene tri sonde na samom gradinskom platou: sonda I dimenzije $8 \times 1,5$ m, sonda II $8 \times 1,5$ m i sonda III $10 \times 1,5$ m. Sve sonde su orijentisane u pravcu sjever—jug, a postavljene su tako da se na završetak prve sonde sa malim razmakom naslanja druga, a na drugu treća sonda. Na taj način sagledano je stanje kulturnog stratuma i način njegovog taloženja, što je u cjelini omogućilo razdvajanje praistorijskog od srednjovjekovnog taloženja.

Pored ove tri sonde otvorene na gradinskom platou, otvorena je još jedna sonda na sjeveroistočnoj padini gradine, neposredno ispod samog gradinskog platoa. Ovu sondu označili smo kao sondu IV, a dimenzije su joj 6×2 m.

Uz navedene sonde odvijali su se radovi i na raščišćavanju istočnog bedema gradine. Ova raščišćavanja vršena su na prostoru veličine 8×2 m. Time je ispitana površina od 63 m^2 .

Debljina kulturnog sloja po sondama je različita, što se dobro vidi po dubinama na kojima se u pojedinim sondama javljala zemlja zdravica:

- sonda I na dubini 0,40 m,
- sonda III na dubini 1,12 m,
- sonda III na dubini 1,20 m,
- sonda IV na dubini 1,80 m.

Za određivanje opšte stratigrafije na Krešića gradini poslužićemo se sondom IV koja je imala najdeblji kulturni sloj i koja je istovremeno dala najviše keramičkog materijala. Ovo s razlogom što je u sondama I, II i III bilo naknadnog srednjovjekovnog ukopavanja, te su na pojedinim mjestima slojevi bili ispreturani, dok je sonda IV bila netaknuta u srednjovjekovnom periodu.

Stratigrafska situacija u sondi IV

Relativna dubina zdravice u sondi IV iznosila je kod ugla A — 1,80 m, kod ugla B — 1,90 m, kod ugla C — 2,30 i kod ugla D — 2,10 m.

Nad zdravicom je ležao dosta jednoličan, taman kulturni sloj, prosječne debljine 1,00 m. Ovaj sloj sadržavao je veliku količinu keramičkog materijala i nešto manju količinu lijepa i gara. Dalje slijedi, do dubine od 0,30 m, sloj svijetlomrke boje, a sadržavao je keramički materijal lijep i kamen. Keramički materijal ovog sloja je u dosta skromnijem obimu u odnosu na prethodni, odnosno stariji kulturni sloj. Iznad ovog sloja je humusni sloj debljine 0,30 m, koji je bio vrlo siromašan. Dao je samo nekoliko atipičnih keramičkih fragmenata. Ovo je sasvim razumljivo kada se ima u vidu da se ovaj sloj svake godine čisti i preorava.

Kulturna stratigrafija

Pokretni materijal dobijen tokom iskopavanja u 1983. godini dosta je jednoličan. Riječ je uglavnom o keramičkom materijalu, dok metalnih objekata (osim jednog fragmenta bronzane igle iz sonde II i nekoliko vrlo oštećenih gvozdernih fragmenata srednjovjekovnog noža iz sonde I) gotovo da i nije bilo. Zbog toga ćemo kulturno opredjeljenje i hronologiju naselja na Krešića gradini pokušati utvrditi kroz zemljano posude, analizirajući njegovu tehniku izrade, oblike i ornamentiku.

Što se tiče *tehnike izrade* zemljanih posuda, najveći broj keramičkih fragmenata pripada posudama rađenim rukom. Mnogo manji broj keramičkih fragmenata pripada posudama rađenim na lončarskom vitlu. Ovdje je riječ o fragmentima posuda koji se, na osnovu fakture i ornamentike, sa velikom sigurnošću opredjeljuju kao *latenska i srednjovjekovna keramika*. Ova vrsta keramike na Krešića gradini je ograničena na određeni sloj (do dubine od oko 0,80 m). Posude su, po pravilu, skoro redovno dobro pečene, a sastav gline je dobro prečišćen, pa potom, vrlo često, pomiješan sa sitnim bjeličastim pijeskom. Površine posuda su pretežno tamnih nijansi, a u njihovoj obradi postoji čitava skala nijansi od grubih do sjajno glačanih površina.

Po *oblicima* zemljano posude sa Krešića gradine je dosta raznovrsno. Jednom grubom podjelom sve posude bi se mogle svrstati u nekoliko osnovnih varijanti: zdjele, lonci, šolje, vrčevi i cje-diljke.

Zdjele. Najvažniji primjerci ove vrste posuda su konusne zdjele sa zadebljanim turban i facetiranim obodima (T. I, 1—5). Površina ovih zdjela je dobro uglačana, a uglavnom su sivomrke ili skoro crne boje. Broj površina facetiranih oboda kreće se između 2 i 4.

U grupu facetiranih zdjela spadaju i konusne zdjele s facetiranim obodom koje na samom obodu imaju kose kanelure (T. I, 4).

Pored ovih vrsta zdjela pojavljuju se i zdjele s uvučenim ali neornamentisanim obodom (T. I, 8), kao i zdjele s blago izvijenim obodom. Brojčana zastupljenost nađenih fragmenata ovih vrsta zdjela mnogo je manja u odnosu na zdjele sa zadebljanim turban i facetiranim obodima.

Lonci. Dobar dio fragmenata keramičkih posuda sa Krešića gradine potiče od većih trbušastih posuda koje možemo nazvati loncima. Riječ je o dobro pečenim trbušastim posudama s izvraćenim obodom bez vrata. Boje su, najčešće, smeđe i često grube fakture. Ponekad su obodi lonaca na unutrašnjoj strani ornamentisani facetiranim površinama ili pak kanelurama čiji se broj kreće od 3 do 5 (T. I, 6). Ove facetirane površine i kanelure prate obod čitavim svojim obimom. Unutrašnja površina lonaca ukrašenih na ovaj način najčešće je dobro uglačana.

Solje. I ova vrsta posuda u keramičkom materijalu sa Krešića gradine je dosta dobro zastupljena. Najčešće su poluloptastog oblika sa ravnim ili »omfalos« dnom (T. I, 7). Drške su uglavnom iznad samog oboda (T. II, 1,2). Površina im je najčešće dobro uglačana, a boje su smeđe ili mrke. Dobar dio ove vrste posuda je ukrašen urezanim ornamentom koji je ponekad čak i ispunjen bijelom krečnom inkrustacijom.

Vrčevi — pehari. Ova vrsta posuda je iste tehnološke izrade kao i sve prethodne. Drške su postavljene na prelazu iz vrata u rame. Najčešće su ornamentisani, a motivi su u vidu urezanih linija, girlandi i dr.

Cjediljke. Ova vrsta keramičkog materijala na Krešića gradini konstatovana je samo sa jednim primjerkom. Mrke je boje i dosta dobre fakture.

Pored navedenih varijanti zemljanog posuđa na Krešića gradini, nađeno je i više keramičkih fragmenata malih pokretnih peći koje su služile za svakodnevnu upotrebu.

Na kraju moramo reći da je na naselju Krešića gradina najvjerovatnije bilo i drugih varijanti keramičkih posuda, koje su se upotrebljavale i proizvodile u toku života ovog naselja.

Ovo je pregled i podjela samo onih keramičkih posuda koje su rađene bez lončarskog vitla, tj. keramičkih posuda iz starijih vremena življenja ovog naselja.

Sve ove keramičke posude sa Krešića gradine, po fakturi izrade, možemo podijeliti u dvije grupe: posude *grube* i posude *finije* fakture. Obje grupe posuda su *ornamentisane* na različite načine, s tim što se ornamenta grubih razlikuju od ornamenta finijih posuda.

Grube posude uglavnom čine lonci manjih i većih dimenzija. Ova vrsta posuda ornamentisana je skoro jednolično. Glavni ornament im je plastična traka s otiscima prsta, s tim što je nekad horizontalna, a nekad povijena u vidu polukrugova — girlandi (T. II, 3). Često su plastične trake kombinovane sa manjim jezičastim ispupčenjima. Ove plastične trake su uglavnom postavljene na naj-

većoj periferiji same posude. I obodi lonaca su dosta često ornamentisani. Ova vrsta ornamentata predstavljena je u vidu kosih udubljenja, izvedenih prstom, ili pak kosih udubljenja, izvedenih nekim oštrim predmetom (T. II, 3, 4). Interesantno je napomenuti da je ukrašavanje oboda prstom odozgo konstatovano samo u jednom primjerku (T. II, 6).

Na jednom fragmentu, koji vjerovatno potiče od lonca, konstatovan je ornament koji dosta dobro podsjeća na barbotin (T. II, 5).

Finije posude su i oblicima i ornamentikom raznovrsnije. U načinu njihovog ornamentisanja možemo izdvojiti nekoliko tehnika:

1. *Kaneliranje* je tehnika ukrašavanja koja je isključivo vezana za određeni tip posuda. Radi se o zdjelama sa uvučenim obodom, koji je ukrašen širim kosim kanelurama, a one čine tzv. *t u r b a n* obod (T. I, 1, 3, 5).

Pored zdjela s uvučenim obodom, ova tehnika ukrašavanja javlja se, mada dosta rijetko, i na ramenu manjih posuda čiji je prelaz iz cilindričnog vrata dosta naglašen (T. III, 1).

Ukrašavanje kanelurama susreće se i na nekim trakastim drškama (T. III, 2, 3).

2. *Facetiranje* je tehnika ukrašavanja koja je u neposrednoj vezi sa samim oblikovanjem posude, a po procentu zastupljenosti dolazi odmah iza kaneliranja. Najčešće je zastupljena na obodima zdjela, kako sa vanjske tako i sa unutrašnje strane. Facetirane površine su dosta dobro uglačane, a bridovi između facetiranih površina dobro naglašeni (T. I, 2, 4, 6).

3. *Urezivanje* je vrlo čest način ukrašavanja posuda na Krešića gradini. Vezan je isključivo za posude manjih dimenzija i tanjih zidova, a izveden je nekim oštrim predmetom. Motivi su različiti: dvostruke ili trostruke horizontalne ili polukružne linije, snopovi paralelnih urezanih linija koje se ponekad kombinuju sa šrafiranim trouglovima ili cik-cak urezanim linijama (T. III, 4—8). Na jednom fragmentu konstatovan je motiv riblje kosti (T. IV, 1). Dosta često ovako iskombinovane urezane motive prate tačkasti ubodi (T. IV, 2, 3), a nije rijedak slučaj da se ovaj način ukrašavanja kombinuje sa bijelom inkrustacijom (T. IV, 2).

Urezani ornament se, po pravilu, javlja na vanjskoj površini posuda i to neposredno ispod samog oboda (T. III, 4, 5, 8) i T. IV, 2, 5), ili, pak, na prelazu iz vrata u rame posude (T. IV, 4, 7).

4. *Udubljivanje* je dosta slabo zastupljeno, a nalazi se najčešće na prelazu iz vrata u rame (T. V, 1).

5. I *vrpčasti* ornament je slabo zastupljen. Konstatovan je samo na jednom keramičkom fragmentu sa dubine od 1,70 m, i to u kombinaciji sa drugim ornamentalnim tehnikama: kanelurama, urezanim linijama i tačkastim ubodima (T. V, 2).

Na nekoliko keramičkih fragmenata konstatovana su i manja bradavičasta ispupčenja (T. IV, 7) i (T. V, 3).

Fragmenti posuda rađenih na lončarskom vitlu

Kao što smo već spomenuli, pored gore citirane keramike, na Krešića gradini je pronađena i keramika rađena na lončarskom vitlu. Pronađena je u dosta manjem obimu, a pripada tipičnoj sivoj *latenskoj* (T. V, 5, 6) ili, pak, srednjovjekovnoj keramici (T. V, 4).

Najstariji fragment latenske keramike nađen je na dubini od oko 0,80 m. Međutim, i pored toga što se latenska keramika počinje javljati od ove dubine, najveći broj keramičkih fragmenata i dalje čine keramički fragmenti rađeni rukom, koji se po tehnici izrade, oblicima i ornamentici dobro vežu za proizvode zastupljene u starijim slojevima ovog naselja. Ukupan broj latenskih keramičkih fragmenata je vrlo mali, skoro zanemarljiv. Ova konstatacija važi za sve otkopane sonde.

Za razliku od latenske, srednjovjekovna keramika je zastupljena u nešto većem obimu. Međutim, ova vrsta keramike otkrivena je samo u sondama I, II i III, dakle u sondama koje su otvorene na samom platou gradine. U sondama II i III čak su konstatovani i naknadni srednjovjekovni ukopi i izgradnja podzida radi nivelisanja gradinskog platoa, koji je, kao što smo već rekli, bio dosta strm.

Nedostatak srednjovjekovne keramike u sondi IV, koja je postavljena izvan gradinskog platoa, navodi na zaključak da se u tom periodu koristio samo gradinski plato. Ovo potvrđuje i činjenica da je plato bio utvrđen kamenim zidom, za čije je vezivo upotrijebljen malter od kreča i pijeska, dakle srednjovjekovnim zidom. Sve ovo opet upućuje na zaključak da je plato Krešića gradine poslužio u srednjovjekovnom periodu kao sklonište za jednu grupu ljudi koji su se tu zaštićavali pred napadima jačeg neprijatelja.

Hronologija naselja na Krešića gradini

U kulturnom pogledu slična su našem naselju gradinska i druga naselja sjeverne Bosne. Ova sličnost ogleda se prvenstveno u keramičkom materijalu. Naime, zdjele sa izrazitim kosim kanelurama, koje čine tzv. turban obod, vrlo su čest inventar na Krešića gradini, a slične zdjele se susreću u mlađoj fazi Pivnice (Pivnica B),²⁾ koji je datiran u period kasnog bronzanog doba (Ha — A — B); na gradini Zecovi³⁾ prvi put u stratumu IV, a najbrojnije su u stratumu III, koji je Benac datirao u period od kraja srednjeg do kraja kasnog bronzanog doba; u mlađem sloju pećine Hrustovače,⁴⁾ koji je na osnovu metalnih nalaza datiran u kasno bronzano doba (Ha — A); na Kekića glavici⁵⁾ u sloju neposredno iznad zdravice, koji je Čović datirao u period kraja kasnog bronzanog doba (kraj Ha — B); u mlađoj fazi Varvare (Varvara C),⁶⁾ koju Čović opredjeljuje u kasno bronzano doba (Ha — A — B); u predsojeničkom naselju Donje Doline,⁷⁾ koje se okvirno može

datovati u kasno bronzano doba i na Ljeskovcu,⁸⁾ koje je takođe datovano u kasno bronzano doba.

Drugi karakterističan elemenat u keramičkom materijalu sa Krešića gradine čine višestepeni facetirani obodi. Ovakvo facetiranje keramičkog posuda karakteristično je takođe za veći broj gradinskih i drugih naselja sjeverne Bosne: Vis kod Dervente (Vis C),⁹⁾ Marić ga opredjeljuje u period kasnog bronzanog doba (Ha — A — B); Zecovi stratum III,¹⁰⁾ Benac ga opredjeljuje u period od kraja srednjeg do kraja bronzanog doba; mlađi sloj Hrustovače¹¹⁾ koji je datiran u kasno bronzano doba (Ha — A); predsojoničko naselje u Donjoj Dolini,¹²⁾ koje je datovano u mlađu fazu kasnog bronzanog doba (Ha — A — B); mlađa faza Varvare (Varvara C),¹³⁾ koju Čović datuje u period kasnog bronzanog doba (Ha — A — B); naselje na Ljeskovcu,¹⁴⁾ koje je datovano u kasno bronzano doba, i za mlađu fazu gradinskog naselja Pod (Pod — B),¹⁵⁾ koju Čović datuje u period kasnog bronzanog doba (Ha — A — B).

Od posebnog hronološkog značaja je i činjenica da se na Krešića gradini sporadično javlja kombinacija facetiranja i kosih kanelura na uvučenom obodu (T, I, 4). Za sličan kombinovan ornamentalni manir u Donjoj Dolini i na Kekića glavici Čović smatra da se pojavljuje u vrijeme kada ornamentalne tehnike facetiranja i kaneliranja predstavljaju vodeći ornamentalni manir i da se ne sreće u periodima mlađim od kasnog bronzanog doba.¹⁶⁾

Ova dva ornamentalna manira (facetiranje i kaneliranje oboda da bi se dobio turban obod) veoma se dobro vežu za »Urnenfelderkulturu«. Čović je mišljenja da s pojavom ove kulture u sjevernoj Bosni, kao perifernom dijelu rasprostiranja »Urnenfelderkulture«, treba računati tek u vrijeme njenog punog razvoja Ha — A.¹⁷⁾

Treći karakterističan elemenat u keramičkom materijalu sa Krešića gradine čini dosta česta upotreba udubljenog ili fino urezanog geometrijskog ornamenta (šrafirani trouglovi, cik-cak linije, girlande i dr.), uz upotrebu bijele inkrustacije. Ova vrsta ornamentike povezuje naselje na Krešića gradini sa istočnopanonskom keramičkom kasnog bronzanog doba.¹⁸⁾ Isto tako, ova vrsta ornamentike veže naše naselje i sa nalazištem Pod B kod Bugojna.¹⁹⁾

S obzirom na to da je ovakav način ornamentisanja keramičkih posuda nepoznat »Urnenfelderkulturi« zapadnog Podunavlja, najvjerovatnije je da na Krešića gradini moramo računati sa uticajem još jedne kulturne komponente koja je sa »Urnenfelderkulturom« formirala fizionomiju ovog nalazišta.

Sve navedene komparacije govore u prilog da osnivanje naselja na Krešića gradini pada negdje u kraj kasnog bronzanog doba, odnosno u drugu polovinu faze Ha — B.

Imajući u vidu činjenicu da je keramički materijal sa Krešića gradine jednoličan čitavom debljinom kulturnog sloja, najvjerovatnije je da je naselje trajalo sve do početne faze Ha — C.

Ovim je dat hronološki okvir prve faze formiranja i trajanja naselja na Krešića gradini.

Druga faza oživljavanja naselja na Krešića gradini pada u mlade željezno doba. Naime, keramički fragmenti sive latenske keramike rađene na vitlu, koji se sporadično javljaju od dubine 0,80 m, govore da je Krešića gradina u posljednjim vijekovima prije nove ere ponovo oživjela ili pak da je, bar na kraće vrijeme, bila posjećivana od strane stanovnika koji su imali jake kulturne ili trgovačke veze sa keltskim plemenima koja su, u svom pohodu na Delfe, možda prešla i jednim dijelom današnje sjeveroistočne Bosne.

Na ovaj način dobili smo i opšti hronološki okvir za trajanje života gradinskog naselja na Krešića gradini u praistorijskom periodu.

Treća faza formiranja naselja na Krešića gradini pripada srednjovjekovnom periodu. Naime, dugo vremena poslije praistorijskih perioda naselje na Krešića gradini će biti nenaseljeno i napušteno. Na tu konstataciju upućuju rezultati dobijeni u sondama I, II i III, gdje se iznad praistorijskog materijala naišlo na srednjovjekovni keramički materijal. Interesantno je napomenuti da se srednjovjekovni materijal nalazi samo na platou gradine, što nas upućuje na zaključak da je ova gradina, odnosno njen plato, služila u kasnom srednjem vijeku kao utočište i sklonište ispred jačeg neprijatelja. Ovakvu tvrdnju potkrepljuje i činjenica da je gradinski plato bio utvrđen srednjovjekovnim bedemom (T. VI, 1), sazidanim od kamena za čije je vezivo upotrijebljen malter od kreča i pijeska. I na samom platou postoje tragovi srednjovjekovnog graditeljstva. Naime, u sondi III otkrivena su dva zida koja se pružaju u pravcu pružanja gradinskog platoa, a služili su za ublažavanje pada gradinskog platoa, čineći na taj način dvije manje terase (T. VI, 2).

NAPOMENE:

¹⁾ Prvu fazu arheoloških istraživanja u okviru izrade elaborata »ARHEOLOŠKA I ETNOLOŠKA RAZMATRANJA NASELJA I STANOVNIŠTVA NA PODRUČJU POVRŠINSKOG KOPA DUBRAVE — JUŽNA SINKKLINALA« obavio je autor, dok je samo iskopavanje lokaliteta »Krešića gradina« obavio autor uz pomoć Branka Belića, kustosa arheologa iz Muzeja u Doboju. Etnološka istraživanja u okviru istog elaborata obavio je Salih Kulenović, viši kustos Muzeja istočne Bosne Tuzla, a rezultati tog istraživanja će takođe publikovati u ovom istom broju **muzejske publikacije**.

²⁾ A. BENAC, *Pivnica kod Odžaka i neki problemi kostolačke kulture*, GZM NS, Sarajevo, 1962, T; I, 4; B. ČOVIĆ, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, GZM NS, XX, Sarajevo, 1965, str. 86, T. III, 15.

³⁾ A. BENAC, *Slavonska i ilirska kultura na prehistorijskoj gradini Zecovi kod Prijedora*, GZM NS, XIV, Sarajevo, 1959, str. 43.

⁴⁾ A. BENAC, *Završna istraživanja u pećini Hrustovači*, GZM NS, III, Sarajevo, 1948, str. 18, sl. 5—8.

⁵⁾ B. ČOVIĆ, *Gradinsko naselje na Kekića glavici*, GZM NS, XVII, Sarajevo, 1962, str. 56.

⁶⁾ B. ČOVIĆ, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, GZM NS, XX, Sarajevo, 1965, str. 46.

- ⁷⁾ B. ČOVIĆ, *Gradinsko naselje na Kekića glavici*, str. 56.
- ⁸⁾ V. MILIĆ, *Sondažno rekognosciranje lokaliteta Ljeskovac u Poljacima*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XIII, Tuzla, 1980, str. 137.
- ⁹⁾ Z. MARIĆ, *Vis kod Dervente naselje kasnog bronzanog doba*, GZM NS, XV—XVI, Sarajevo, 1961, str. 167.
- ¹⁰⁾ A. BENAC, *Slavonska i ilirska kultura na prehistorijskoj gradini Zecovi kod Prijedora*, GZM NS, XIV, 1959, str. 43.
- ¹¹⁾ J. KOROŠEC, *Pećina Hrustovača novi lokalitet slavonske kulture*, GZM NS, I, Sarajevo, 1946, T. II, sl. 4 g, h.
- ¹²⁾ B. ČOVIĆ, *Gradinsko naselje na Kekića glavici*, str. 56.
- ¹³⁾ B. ČOVIĆ, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, str. 46.
- ¹⁴⁾ V. MILIĆ, *Sondažno rekognosciranje lokaliteta Ljeskovac u Poljacima*, str. 136.
- ¹⁵⁾ B. ČOVIĆ, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, str. 51, T. IX, 14 a-i.
- ¹⁶⁾ B. ČOVIĆ, *Gradinsko naselje na Kekića glavici*, str. 56.
- ¹⁷⁾ B. ČOVIĆ, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, str. 38.
- ¹⁸⁾ Z. MARIĆ, *Vis kod Dervente...* str. 166.
- ¹⁹⁾ B. ČOVIĆ, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, str. 60.

DIE ERGEBNISSE DER ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN AUF DEM GEBIET DES TAGEBAUES »DUBRAVE — SÜDLICHE SYNKLINALE«

Im Laufe der Jahre 1982. und 1983. wurden archäologische Forschungen auf dem Gebiet des Tagebaues »Dubrave-südliche Synklinale« verrichtet. Bei dieser Gelegenheit wurden zwei Lokalitäten namens Krešića gradina und Selišta entdeckt. Die Erforschungen der Tiefervermessung wurden nur in Krešića gradina ausgeführt bis dem Grund, weil auf ihr, durch oberflächliche Betrachtung keramische Fragmente aus verschiedenen Zeitperioden konstatiert wurden.

Während der Erforschungen haben wir damit gerechnet, daß wir damit einen Einblick in die kulturelle Schicht des ganzen oberflächlichen Plateaus bekommen. Deshalb wurden drei Sonden direkt auf dem Plateau und eine im nordöstlichen Gefälle aufgestellt. Neben diesen Arbeiten wurden noch andere Arbeiten bei der Bereinigung des östlichen Walls verrichtet. Auf dieser Weise wird die Oberfläche von 63 m² überprüft. Mit Rücksicht darauf daß die urgeschichtlichen kulturellen Schichten in den Sonden I, II und III in der mittelalterlichen Zeit durcheinandergeworfen sind, haben wir uns entschlossen, die allgemeine Stratigraphie auf dem Gebiet von Krešića gradina durch keramisches Material aus der Sonde IV zu überschauen, u. z. mit Hilfe der Analyse ihrer technischen Ausarbeitung, Form und Ornamentik.

Was die Ausarbeitung der erdlichen Schüsseln angeht, wird die größte Zahl der keramischen Fragmente durch die Handarbeit gemacht, und viel kleinere Zahl gehört den Schüsseln, die auf der Töpferwinde ausgearbeitet wurden. Durch die Formen können wir die erdlichen Schüsseln auf verschiedene Varianten verteilen: Schüsseln, Töpfe, Tassen, Krügen und Selher. Durch die Faktur der Ausarbeitung, alle Schüssel von Krešića gradina können wir in zwei Gruppen teilen: grobe Schüsseln und Schüsseln der feineren Faktur. Schüsseln grober Faktur bilden die Töpfe, deren Hauptornament ein Plastikband mit Fingerabdrücke ist (T. II, 3, 5). Und Rande der Töpfe sind häufig ornamentiert, am meisten in der Form der abschüssigen Vertiefungen, die mit dem Finger oder mit einem scharfen Ding ausgearbeitet sind. Schüsseln der feineren Faktur sind verschiedener, sowohl nach den Formen, als auch nach der Ornamentik. Nach der Art ihrer Ornamentierung unterscheiden wir einige Technik: Kanelierung (T. I, 1, 3, 5), Schutzerei (T. I, 2, 4, 6),

Gravieren (T. III, 3—8) und (T. IV, 1—8), Anshöhlen (T. V, 1), und ‚Bandornament (T. V, 2), das nur auf einem keramischen Fragment festgestellt hat. Schüsseln die auf einer Töpferwinde ausgearbeitet wurden, gehören zur typischen latenen (T. V, 5, 6) oder sogar mittelalterlichen Keramik (T. V, 4). Diese Art der Keramik ist weniger verbreitet und ist grundsätzlich auf eine bestimmte Schicht begrenzt (bis zur Tiefe von 0,80 m).

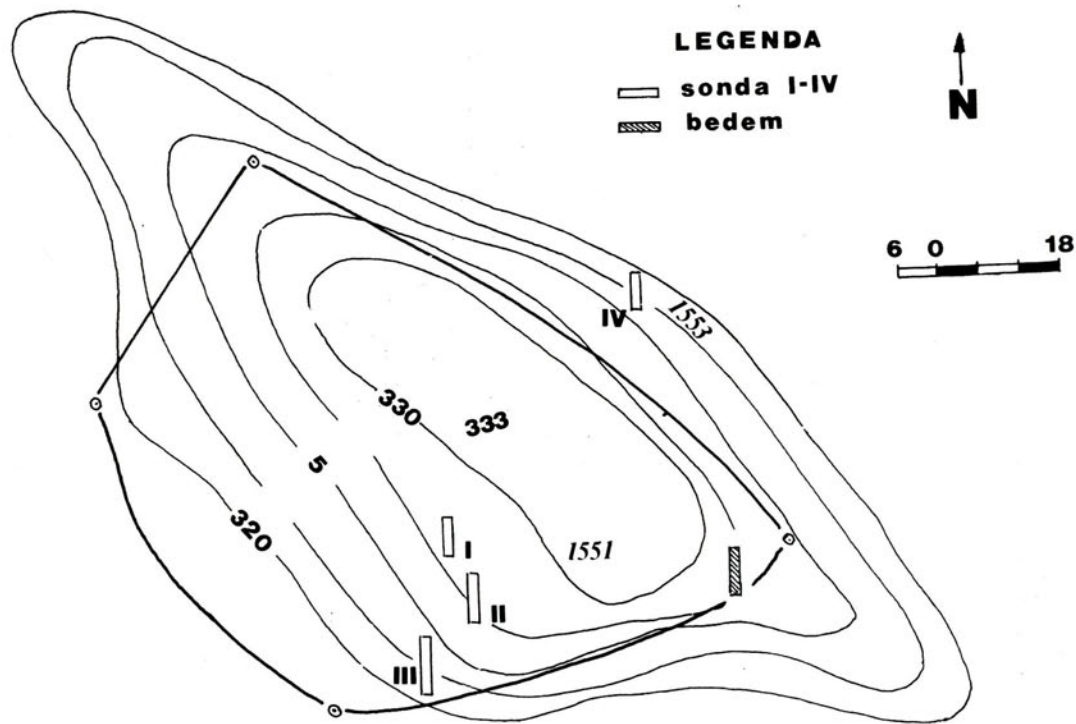
Im kulturellen Hinblick ähnlich unserer Siedlung, sind Burgruine- und andere Siedlungen im Nordosten Bosniens. Diese Ähnlichkeit ist als erstens im keramischen Material zu sehen. Nämlich, Schüsseln mit ganz schiefen Kaneluren, die einen sog. Turban formen, sind ein sehr ofttes Inventar auf dem Gebiet Krešića gradina. Ähnliche Schüsseln sind in der jüngeren Phase von Pivnice (Pivnica B), auf der Burgruine Zecovi im Stratum III, in jüngerer Schicht Hrustovača, auf sog. Kekića glavica, in der jüngeren Phase von Varvare (Varvara C) als auch auf Ljeskovac entdeckt worden. Alle angeführten Siedlungen datieren aus der späteren Bronzezeit.

Das dritte charakteristische Element im keramischen Material aus dem Gebiet Krešića gradina bildet das gehöhlte und eingeschnittene Ornament (shattierte Dreiecken, Zich — Zachlinien, Girlanden). Dazu gebraucht man weiße Inkrustation.

Diese Art der Keramik verbindet die Siedlung auf Krešića gradina mit ostpannonischer Keramik der späteren Bronzezeit.

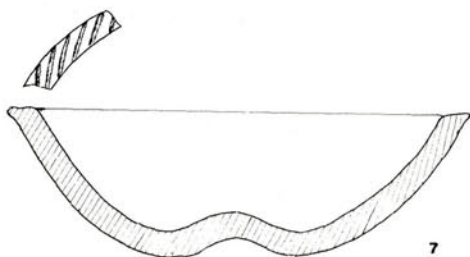
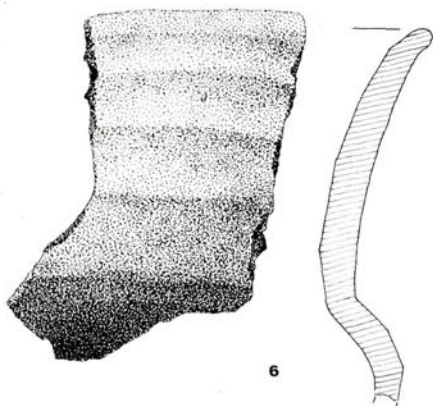
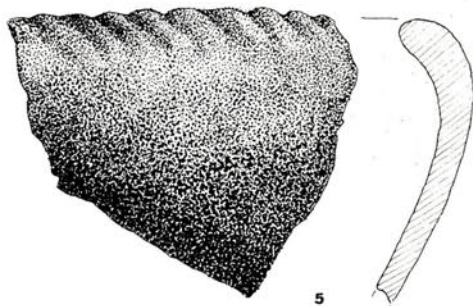
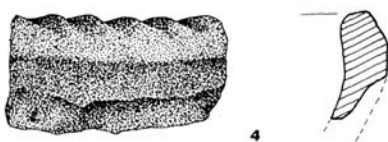
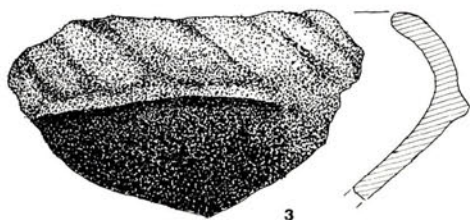
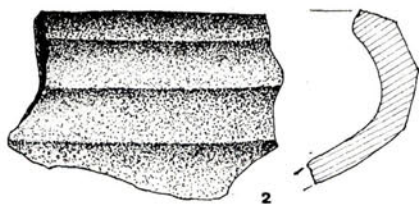
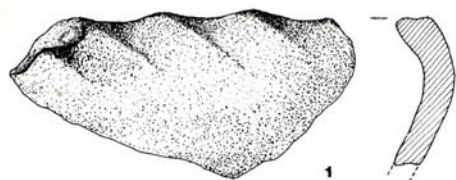
Aus allem, was oben genannt wird, folgt einer Schlußfolgerung, daß man die Siedlung im Krešića gradina Gebiet, einerseits mit der Urnenfelderkultur, mit deren Erscheinung im nördlichen Bosnien erst in der Zeit ihrer vollen Entwicklung Ha A rechnen soll, und andererseits noch mit einer kulturellen Komponente des ostpannonischen Gebiets, verbinden kann. Angeführte Steigerungen sprechen darüber, daß die Begründung der Siedlung im Krešića gradina Gebiet in der Zeit der späteren Bronzezeit bzw. in der 2. Hälfte der Ha B Phase begonnen wurde. Mit Rücksicht auf die Eintönigkeit des keramischen Materials in der ganzen Dicke der kulturellen Schicht wurde die Siedlung wahrscheinlich bis zur Anfangsphase Ha C gedauert.

Die zweite Phase der Belegung von der Siedlung im Gebiet Krešića gradina fällt zur jüngeren Metallzeit, dies bestätigen die keramischen Fragmente der typisch grauen latenen Keramik. Darauf bezogen sind diese Fragmente nebensächlich. Daraus entschließt man, daß Krešića gradina Gebiet in den letzten Jahrhunderten des alten Zeitalters von den Einwohnern oft besucht. Diese halten starke kulturelle oder mindestens Handelsverbindungen mit den Keltenstämmen. Die dritte Phase der ins Leben gerufenen Siedlung auf diesem Gebiet zählt zum späten Mittelalter, als das Plateau als Zufluchtsort und Unterkunft vor dem stärkeren Feind diente. Solch eine Behauptung bestätigt auch die Tatsache, daß das Plateau mit dem mittelalterlichen Wall befestigt wurde. Dieser Wall wurde aus Stein und Mörtel gebaut.

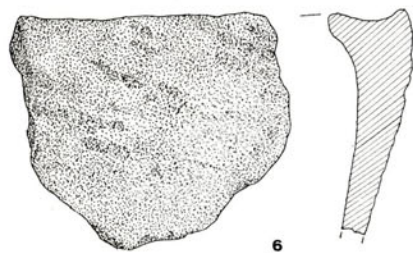
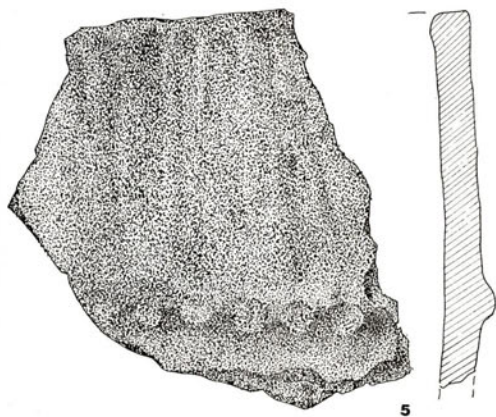
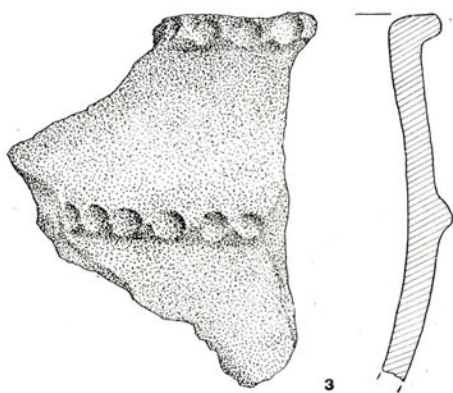
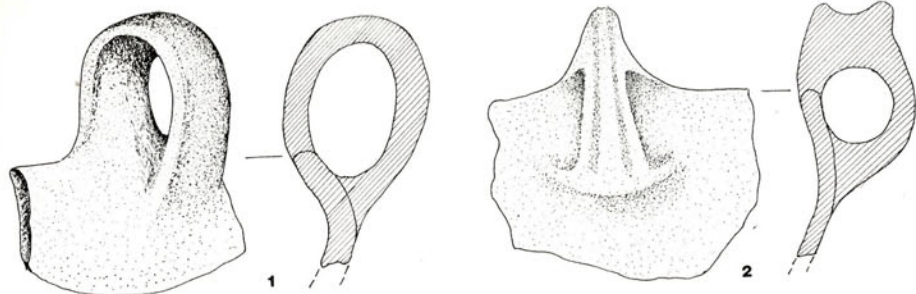
Pl. I, Situacioni plan lok. Krešića Gradina

Tabla 1

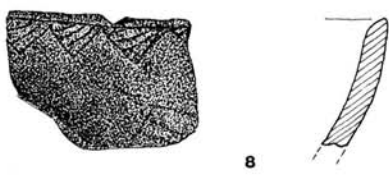
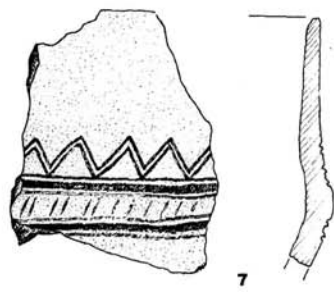
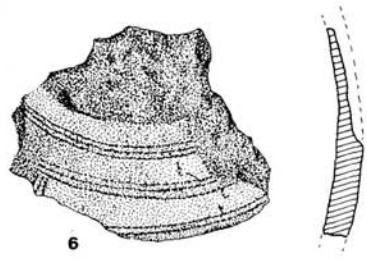
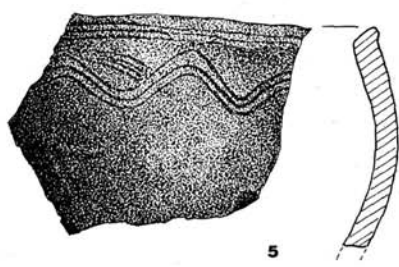
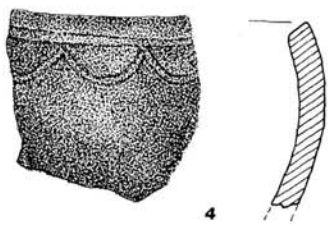
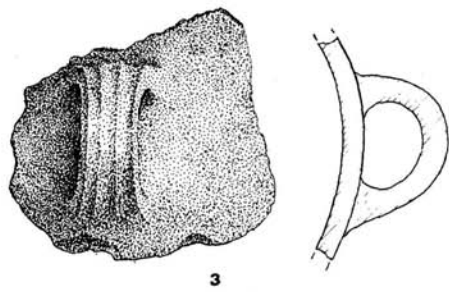
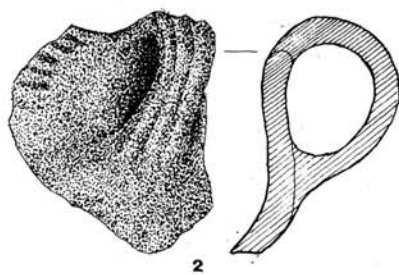
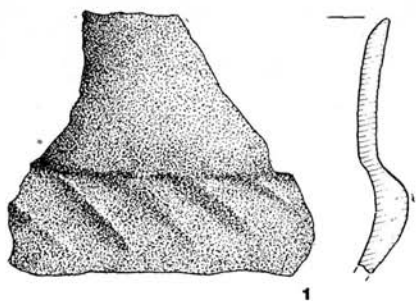

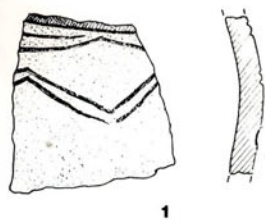
0 5cm

Tabla II

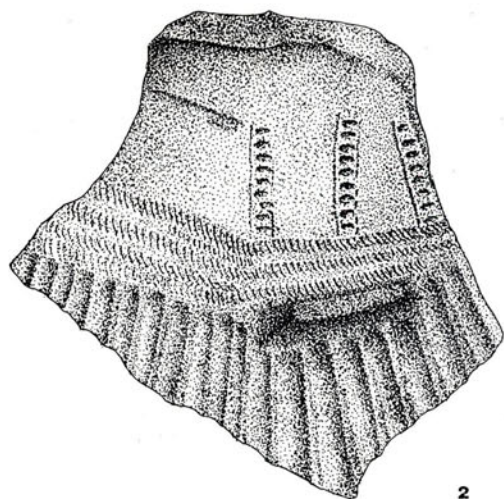

0 5 cm

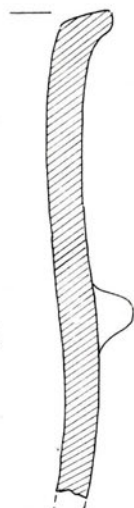

1

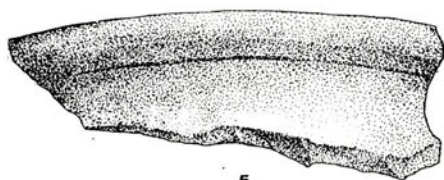
2

3

4

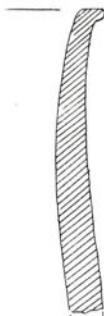
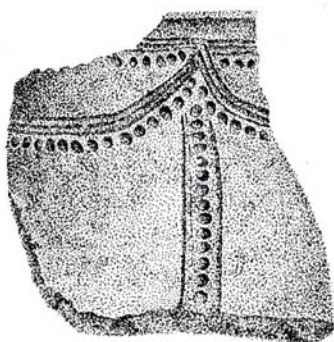
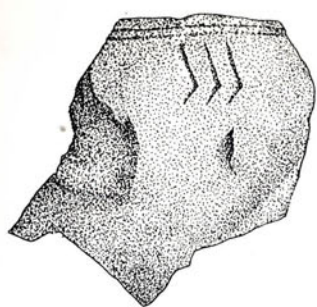
5

6

0 ——— 5 cm

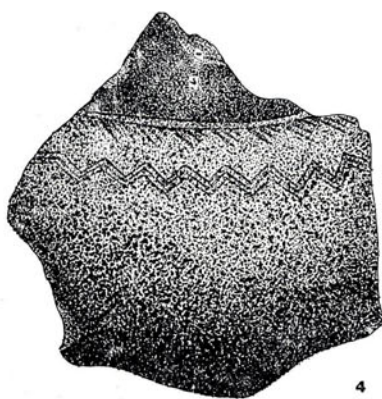
Tabla V

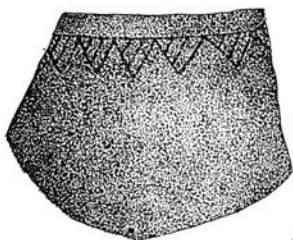
2

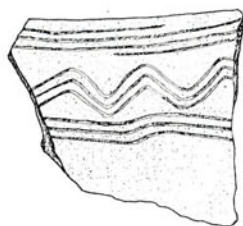
3

4

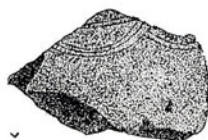
5

6

7

8

Sl. 1. Ostaci srednjovjekovnog bedema na ulazu na Gradinu

Sl. 2. Ostaci srednjovjekovnih zidova na platou Gradine